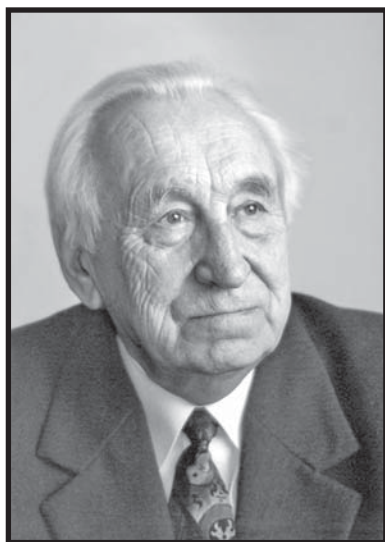

УДК 092 + 81'16 Лесів

Павло Гриценко, Людмила Рябець
Інститут української мови НАН України, м. Київ

ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ЄДНАННЯ ПРОФЕСОР МИХАЙЛО ЛЕСІВ

Слов'янське мовознавство зазнало тяжкої втрати — 15 липня 2016 р. відійшов у інші світи відомий мовознавець, україніст і славіст, історик культури і церкви Михайло Лесів (Michał Łesiów).

Михайло Лесів народився 3 травня 1928 р. в селі Стара Гута (тепер у складі с. Гончарівка Монастирського р-ну на Тернопільщині), зростав у середовищі активного побутування української й польської мов і культур, що визначило не

лише майбутні професійні зацікавлення, а й переконання, що єднання двох народів — це його неофіційне призначення. Після смерті батька родина, переїхавши до Польщі, оселилася неподалік Щецина; тут, у Грифіні, закінчив 1948 р. середню школу, після чого продовжив навчання в духовній семінарії в Гожові, мріючи про кар'єру священика. Проте склалося інакше: доля пов'язала майбутнього вченого з факультетом філософії та польської філології Католицького університету в Любліні, а надалі — на все життя з українською та польською філологією. Уже перше дослідження — магістерська праця про білінгваль-

© П.Ю. ГРИЦЕНКО, Л.В. РЯБЕЦЬ, 2016

ну мовну ситуацію в рідному селі в Україні «Opis gwary mieszkańców wsi Huty Starej w powiecie buszackim» — засвідчило заглиблення автора в проблеми діалектології, здатність до історичного пояснення і коментування зафіксованих мовних одиниць і явищ. Таке синхронно-діахронне поєднання в оцінці мовних явищ залишилося у М. Лесева на все життя.

Окрема сторінка в професійному зростанні М. Лесева — річне наукове стажування по завершенню університетських студій в Інституті мовознавства Польської академії наук у видатного польського діалектолога, славіста проф. З. Штібера, а в 1960 р. — стажування на кафедрі української мови Київського університету ім. Тараса Шевченка, знайомство з колом київських лінгвістів Академії наук та тісна співпраця з відомими істориками мови П.П. Плющем і П.Д. Тимошенком. У Києві йому вдалося багато попрацювати над дисертацією «Język dramatów zachodnio-ukraińskich XVII — początku XVIII wieku», підготувати низку публікацій про локальні риси досліджуваних текстів, відбиття в них польських впливів. Успішний захист дисертації у Варшавському університеті відкрив молодому вченому шлях до викладання славістики в університетах Любліна — Католицькому та Марії Кюрі-Скłodовської. З цими науковими і навчальними осередками М. Лесів залишився тісно пов'язаним до кінця свого життя.

Важливо, що впродовж тривалого часу М. Лесів був залучений до вивчення польських і українських говірок та ономастики люблінського ареалу; ці матеріали (обстежив 40 населених пунктів) мали ввійти до регіонального атласу Люблінщини.

Габілітаційне дослідження «Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny» (опубліковане 1972 р.) М. Лесів присвятив вивченню мікротопонімії польсько-українського пограниччя на люблінських землях; під час експедицій йому вдалося зафіксувати давніший топонімікон, який швидко почав зникати через зміну форм власності на землю та угіддя, організацію колективних господарств, масові заміни народних топонімів в офіційному вжитку новими назвами. Ця студія стала зразковою щодо точності й повноти презентації топонімікону визначеної території, що уможливило на поч. ХХІ ст. здійснення повторних обстежень цього терену з метою виявлення динаміки онімікону регіону.

У 1992 р. в Університеті Марії Кюрі-Скłodовської було відкрито заклад української філології Інституту славістики; водночас кафедру слов'янських мов відкрили і в Католицькому університеті в Любліні. Обидва ці філологічні осередки спершу очолив М. Лесів, докладаючи зусиль до формування колективу викладачів та зацікавлюючи польську молодь новим напрямом студій. У тому, що до української філології виявляли спершу прихильність, а згодом — професійне зацікавлення поляки, які вже мали полоністичний вишкіл, чимала заслуга саме М. Лесева. Серед таких вихованців, які згодом посіли провідні позиції в польській україністиці і славістиці, — професор Фелікс Чижевський, який нині продовжує справу М. Лесева як керівник закладу україністики.

У 1973–1974 рр. М. Лесів читав лекції з українського мовознавства в Гарвардському університеті (Кембридж, США), а в 1986 р. — у Міннесотському університеті (Міннеаполіс, США), де ущільнив свої творчі контакти з американськими українцями — мовознавцями, літературознавцями, культурологами, що, поза сумнівом, посилювало позиції люблінської славістики.

Професорові М. Лесеву, який дбав за розвиток україністики, доводилося не раз перебирати на себе обов'язки наставника дослідників не лише з мовознавства, а й літературознавства, історії культури. Хоча ці ділянки знань так само входили до кола інтересів Професора, все ж це вимагало значних зусиль і часу.

Хоча Люблін лежить на польсько-українському помеж'ї, проте державний кордон завжди давався взнаки, коли йшлося про швидкий і вільний обмін науковими ідеями, результатами досліджень між українцями сусідніх держав. Лише цілеспрямована подвижницька діяльність професора Михайла Лесева в Любліні, професорів Я. Рігера, Ф. Неуважного та С. Козака — у Варшаві забезпечували безперервність і дієвість такого зв'язку. Прагнення постійно й докладно інформувати польську українську громаду й ширші кола зацікавлених про стан українського мовознавства, літератури й літературознавства впродовж десятиліть живило енергією Лесева-популяризатора: наукова журналістика посіла помітне місце в щоденних заняттях ученого. Він жваво реагував на події наукового, культурного і суспільного життя України, підтримував десятки українських учених, письменників, заохочуючи їх до співпраці в газеті «Наше слово», в наукових і культурологічних заходах. Свого часу М. Лесів підтримав ідею друкування у «Нашому слові» текстів лемківським діалектом, що дало чимало публіцистичних і художніх творів, створених лемківськими говірками; цю ж ідею було ожиттєвлено й на сторінках часопису «Між Бугом і Нарвою», де опубліковано низку художніх текстів, орієнтованих на підляські говірки, та автентичних текстів діалектного мовлення. Сповідуючи ідеї збереження діалектного мовлення як особливої національної мовної цінності, Професор водночас відстоював красу й виразність єдиної для всіх українців літературної мови, задля її збереження й піднесення провадив широку роз'яснювальну роботу, друкував у різних виданнях численні поради з різних питань правопису, слововживання, стилістики. Цій же меті підпорядковував навчання української мови в Українському суспільно-культурному товаристві, де також систематично представляв у польському середовищі інформацію про Україну та українців. Для цього широко використовував двотижневик «Камепа» (Люблін), відкриті популярні лекції на теми «Україна вчора і сьогодні» та «Культуротворча роль Української греко-католицької церкви». Великого значення М. Лесів надавав щотижневим виступам у програмах люблінського радіо (регулярно впродовж 1997–2005 рр.): у ширших розмовах Професора йшлося насамперед про Україну, важливі культурні й наукові події, знакові видання наукових праць, художніх творів тощо.

У цих програмах часто йшлося і про історію української мови, сучасний стан літературної й діалектної мови, історію українського письменництва; автор радіопередач ознайомлював своїх краян із тим, що відбувається у сфері українознавчих досліджень у Польщі, особливу увагу звертаючи на люблінський науковий осередок, та з дослідженнями українських вчених. Окрема сторінка життя і наукової праці М. Лесева — вивчення історії християнства на українських землях, поширення правдивої інформації про українську католицьку церкву, її роль на різних землях і в різний час, дослідження української релігійної термінології, мови і стилю церковних казань і релігійних пісень. Численні статті, виступи на конференціях, у популярних виданнях, як і радіопередачі, які згодом було опрацьовано у форматі цілісної праці «Rola kulturotwórcza Ukraińskiej Cerkwi Greckokatolickiej» (Lublin, UMCS, 1999; 2001), об'єднує ідея духовного екуменізму, що була важливою у світобаченні автора.

М. Лесів залишив понад 800 публікацій, серед яких 8 монографічних видань, сотні наукових і науково-популярних праць у галузі української діалектології, ономастики, культури української мови та стилістики, історії української мови, українсько-польських взаємин, історії української літератури, а також широку наукову і культурознавчу публіцистику; окрема проблема — пограниччя як ареал тісної взаємодії мов і культур поляків і українців, ареал формування специфічних елементів і процесів як наслідок мовної й культурної інтерференції. Важливе наукове й дидактично-ознайомлювальне значення має синтетична праця «Українські говірки в Польщі» (Warszawa, 1997): опрацьовуючи зібрані впродовж кількох десятиліть матеріали про різнотипні українські говірки, що побутують на теренах Польщі, автор подав опис синхронного стану цих діалектів, актуалізував часом малознані навіть у колах дослідників праці з цієї ділянки студій, чим суттєво доповнював панораму просторового буття української мови, водночас заохочуючи до продовження вивчення українськомовних осередків на порубіжних польсько-українських теренах. Важливе значення для поширення знань про українську мову, творення українознавчої інфраструктури Польщі має «Шкільна граматики української мови» (1995), яка побудована на засадах польської дидактики.

Про тематичне розмаїття опублікованих праць М. Лесева подано інформацію у спеціальних виданнях «75-lecie urodzin Profesora Michała Łesiowa. Dorobek naukowo-dydaktyczny i działalność społeczna» (Lublin, UMCS, 2003) та «Skrypta manent. Bio-bibliografia Profesora Michała Łesiowa na osemdziesięciolecie urodzin» (Lublin, UMCS, 2009); бібліографії супроводжено оглядами наукової, педагогічної та культурологічної діяльності Професора, а також автобіографією, де, з-поміж багатьох деталей, цінних для об'єктивного розуміння епохи, відтворено засади польсько-українського взаєморозуміння і єднання, роль білінгвального середовища, в якому вільне володіння обома мовами мало особливе значення. М. Лесів згадував: «Скільки сягає моя пам'ять, до найвіддаленішого дитинства, я ніколи не сплутав польських і українських мовних форм, бо в той спосіб, між

іншим, постійно виражав повагу до відповідних осіб з найближчої родини, до рідних ближчих і дальших, до сусідів, і це відразу закодувало в моїй свідомості абсолютну мовну толерантність, і завжди мені було прикро, коли хтось легковажно ставився до чиеїсь мови».

Професор М. Лесів підготував 20 докторів наук і понад 600 магістрів з української, російської та слов'янської філології. Це широке коло прихильних до України фахівців-філологів, які гідно розбудовують українсько-польське порозуміння і єднання у сферах науки, культури, суспільного життя.

Велике практичне значення для розвитку мовознавства в Україні та української філології в Польщі мали розгалужені міжособистісні контакти М. Лесева з лінгвістами різних наукових центрів України, з українцями світу, його участь у численних наукових заходах в Україні і Польщі, у міжнародних славістичних з'їздах; багату інформацію про ці ширі й цінні зв'язки, події наукового життя відтворює збережена в сімейному архіві вченого епістолярна спадщина, яка чекає (як цілість) свого дослідника й едітора; окремі сегменти з листування Професор встиг опрацювати й опублікувати.

Діяльність Михайла Лесева стала вагомим складником різнопланового наукового, педагогічного, міжнародного організаційного й культурного життя Любліна як міста особливого — осердя єднання України і Польщі.

Pavlo Hrytsenko, Liudmyla Riabets

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE DEVOTEE OF THE UKRAINIAN-POLISH UNITY PROFESSOR MYHAILO LESIV

The information about Prof. M. Lesiv's life and activity in the field of the Ukrainian and Slavonic linguistics is presented. His contribution into the development of Ukrainian-Polish relations is revealed. The role of his works on Ukrainian dialectology, onomastics and history of language is emphasized.

Keywords: *Slavonic linguistic and cultural studies, Ukrainian-Polish relations.*